मेध्यातिथिः काण्वः।इन्द्रः। बृहती, १६-१८ गायत्री, १९ अनुष्टुप्।

वयं घ त्वा सुतावन्त आपो न वृक्तबर्हिषः।

पवित्रस्य प्रस्रवणेषु वृत्रहन्परि स्तोतार आसते॥ ८.०३३.०१

सुतावन्तः- रसनिष्पादकाः। वयम्। आपः- प्रवणदेशमागच्छन्त्य आपः। न- इव। वृक्तबर्हिषः- कल्पितदर्भासनाः कल्पितचित्तासना वा हिंसावर्जिता वा। स्तोतारः। पवित्रस्य- पूतस्य रसस्य। प्रस्रवणेषु- प्रवाहेषु। वृत्रहन्- आवरणबाधक। त्वा- त्वाम्। परि आसते- पर्युपास्महे ॥१॥

स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः।

कदा सुतं तृषाण ओक आ गम इन्द्र स्वब्दीव वंसगः॥ ८.०३३.०२

सुते- रसस्य। निरेके- निर्गमने। वसो- शरण्य। इन्द्र। उक्थिनः- मन्त्रविदः। त्वा- त्वाम्। स्वरन्ति- शब्दयन्ति। कदा। तृषाणः- तृष्णासम्पन्नः। सुतम्- निष्पन्नं रसं प्रति। स्वब्दीव वंसगः- शब्दयुतो वृषभ इव। ओकः- देवयजनदेशम्। आ गमः- आगच्छसि ॥२॥

कण्वेभिर्धृष्णवा धृषद्वाजं दर्षि सहस्रिणम्।

पिशङ्गरूपं मघवन्विचर्षणे मक्षू गोमन्तमीमहे॥ ८.०३३.०३

कण्वेभिः- मन्त्रविद्भ्यः। धृष्णो- वृत्रधर्षणशील। धृषत्- शत्रुधर्षकम्। सहस्रिणम्- प्रभूतम्। वाजम्- बलम्। दर्षि- यच्छसि। मघवन्- इन्द्र। विचर्षणे- विशेषद्रष्टः। मक्षु- क्षिप्रम्। गोमन्तम्- चिद्रश्मियुक्तम्। पिशङ्गरूपम्- दीप्तम्। धनम्। ईमहे- याचामहे ॥३॥

पाहि गायान्धसो मद इन्द्राय मेध्यातिथे।

यः सम्मिश्लो हर्योर्यः सुते सचा वज्री रथो हिरण्ययः॥ ८.०३३.०४

Dr. Ranganji

मेध्यातिथे- यज्ञार्हातिथे। अन्धसः- रसस्य। मदे- हर्षे। इन्द्राय। गाय- कीर्तय। पाहि- सोमं पिब। यः। हर्योः- प्राणाश्वयोः। संमिश्लः- रथे योजकः। सुते- निष्पन्ने रसे। सचा- सङ्गतः। वज्री- वज्रपाणिः। हिरण्ययः- दीप्तः। रथः- सद्रंहणप्रतीको रथः। नेतेति भावः ॥४॥

यः सुषव्यः सुदक्षिण इनो यः सुक्रतुर्गृणे।
य आकरः सहस्रा यः शतामघ इन्द्रो यः पूर्भिदारितः॥ ८.०३३.०५

यः। सुसव्यः- शोभनसव्यबाहुः। सुदक्षिणः- शोभनदक्षिणबाहुः। इनः- ईश्वरः। सुक्रतुः- शोभनप्रज्ञः। तम्। गृणे- स्तौमि। यः। सहस्रा- बहूनाम्। आकरः- कर्ता। शतामघः- अनन्तधनवान्। इन्द्रः। पूर्भित्- पुरभेदकः। आरितः- कर्मणि स्थिरः प्रत्यृतः स्तोमानिति यास्कः ॥५॥

यो धृषितो योऽवृतो यो अस्ति श्मश्रुषु श्रितः।
विभूतद्युम्नश्च्यवनः पुरुष्टुतः क्रत्वा गौरिव शाकिनः॥ ८.०३३.०६

यः। धृषितः- शत्रुधर्षकः। अवृतः- शत्रुभिरनावृतः। यः। श्मश्रुषु- श्मश्रूपलक्षितपौरुषेषु। श्रितः। अस्ति- भवति। श्रयन्त्यस्मिन्निति श्मश्रुरिति सायणः। विभूतद्युम्नः- व्याप्तदीप्तिः। च्यवनः- कम्पकः। पुरुष्टुतः- बहुधा स्तुतः। क्रत्वा- प्रज्ञया। शाकिनः- शक्तस्य यजमानस्य। गौः- ज्ञानम्। इव भवति ॥६॥

क ईं वेद सुते सचा पिबन्तं कद्वयो दधे।
अयं यः पुरो विभिनत्त्योजसा मन्दानः शिप्र्यन्धसः॥ ८.०३३.०७

सुते- रसे निष्पन्ने। सचा- सङ्गतः। कः। ईम्- एतम्। वेद- जानाति। कत्- कः। पिबन्तम्- रसमनुभवन्तं प्रति। वयः- हव्यम्। दधे- धारयति। अयम्- एषः। अन्धसः- सोमेन। मन्दानः- हृष्टः। शिप्री- शोभनहनुयुक्तः। ओजसा- बलेन। पुरः- पुराणि बन्धनानि। विभिनत्ति ॥७॥

दाना मृगो न वारणः पुरुत्रा चरथं दधे।

Dr. Ranganji

नकिष्ट्वा नि यमदा सुते गमो महाँश्चरस्योजसा॥ ८.०३३.०८

मृगः। वारणः- गजः। दाना- मदजलानि। न- इव। पुरुत्रा- बहुषु देशेषु। चरथम्- आचरणम्। दधे- इन्द्रो धारयति। सुते- रसे निष्पन्ने। त्वा- त्वाम्। नकिः- न कोपि। नि यमत्- नियच्छति। आ गमः- आगच्छ। ओजसा- बलेन। महान्। चरसि ॥८।

य उग्रः सन्ननिष्टृतः स्थिरो रणाय संस्कृतः।

यदि स्तोतुर्मघवा शृणवद्धवं नेन्द्रो योषत्या गमत्॥ ८.०३३.०९

उग्रः- उद्गूर्णः। सन्- भवन्। अनिष्टृतः- शत्रुभिरनिस्तीर्णः। स्थिरः- दृढः। रणाय- युद्धाय। संस्कृतः- अलङ्कृतः। मघवा- इन्द्रः। यदि। स्तोतुः। हवम्- आह्वानम्। शृणवत्- शृणोति। तर्हि। इन्द्रः। न। योषति- अपगच्छति। आ गमत्- आगच्छत्येव ॥९॥

सत्यमित्था वृषेदसि वृषजूतिर्नोऽवृतः। वृषा ह्युग्र शृण्विषे परावति वृषो अर्वावति श्रुतः॥ ८.०३३.१०

इत्था- इत्थम्। सत्यम्। वृषा- वर्षकः। इत्- एव। असि- भवसि। वृषजूतिः- वर्षकप्रेरकः। अवृतः- शत्रुभिरनावृतः। उग्रः- उद्गूर्णः। वृषा- वर्षकः। हि- खलु। शृण्विषे- श्रूयसे। परावति- दूरे। अर्वावति- अन्तिके च। वृषः- वर्षकः। श्रुतः ॥१०॥

वृषणस्ते अभीशवो वृषा कशा हिरण्ययी। वृषा रथो मघवन्वृषणा हरी वृषा त्वं शतक्रतो॥ ८.०३३.११

ते- तव। अभीशवः- अश्वनियामका रश्मयः। वृषणः- वर्षकाः। हिरण्ययी- हिरण्मयी। कशा। वृषा। मघवन्- इन्द्र। शतक्रतो- अनन्तप्रज्ञः। रथः। वृषा- वर्षकः। हरी- तवाश्वौ। वृषणा- वर्षकौ। त्वम्। वृषा ॥११॥

वृषा सोता सुनोतु ते वृषन्नृजीपिन्ना भर। वृषा दधन्वे वृषणं नदीष्वा तुभ्यं स्थातर्हरीणाम्॥ ८.०३३.१२

हरीणाम्- प्राणाश्वानाम्। स्थातः- अधिष्ठातः। वृषा- वर्षकः। सोता- रसनिष्पादकः। ते- तुभ्यम्। सुनोतु- रसं निष्पादयतु। वृषन्- वर्षक। ऋजीषिन्- ऋजुगमन। आ भर- आहर। वृषा- वर्षकः सोता। वृषणम्- वृष्टिम्। नदीषु। तुभ्यम्- त्वदर्थम्। दधन्वे- यज्ञादिभिर्धृतवान् ॥१२॥

Dr. Ranganji

एन्द्र याहि पीतये मधु शविष्ठ सोम्यम्। नायमच्छा मघवा शृणवद्गिरो ब्रह्मोक्था च सुक्रतुः॥ ८.०३३.१३

इन्द्र। शविष्ठ- बलिष्ठ। मधु सोम्यम्- मधुरं रसम्। पीतये- अनुभवितुम्। आ याहि- आगच्छ। अयम्- एषः। सुक्रतुः- शोभनप्रज्ञः। मघवा- इन्द्रः। गिरः- मद्वचः। ब्रह्म- मन्त्रान्। च। अच्छ- अभिलक्ष्य। न- च। शृणवत्- शृणोति ॥१३॥

वहन्तु त्वा रथेष्ठामा हरयो रथयुजः। तिरश्चिदर्यं सवनानि वृत्रहन्नन्येषां या शतक्रतो॥ ८.०३३.१४

रथेष्ठाम्- रथस्थम्। त्वा- त्वाम्। रथयुजः- रथे योजिताः। हरयः- त्वदश्वाः प्राणप्रतीकाः। आ वहन्तु- प्रापयन्तु। शतक्रतो- अनन्तप्रज्ञ। वृत्रहन्- आवरणबाधक। या- यानि। अन्येषाम्- विरोधिनाम्। सवनानि। तानि। तिरः- तिरस्कुर्वन्तः। अर्यं- आर्यशीलमिन्द्रम्। आ वहन्तु ॥१४॥

अस्माकमद्यान्तमं स्तोमं धिष्व महामह।
अस्माकं ते सवना सन्तु शंतमा मदाय द्युक्ष सोमपाः॥ ८.०३३.१५

महामह- महात्मन्। अस्माकम्- नः। अद्य- इदानीम्। अन्तमम्- अन्तिकम्। स्तोमम्- मन्त्रम्। धिष्व- धारय। द्युक्ष- दिवि स्थित चिदाकाशस्थ। सोमपाः- रसानुभवकर। ते- तुभ्यम्। अस्माकम्- नः। सवना- सम्भजनानि। मदाय- तृप्तये हर्षाय वा। शंतमा- मङ्गळकराणि। सन्तु- भवन्तु ॥१५॥

नहि षस्तव नो मम शास्त्रे अन्यस्य रण्यति। यो अस्मान्वीर आनयत्॥ ८.०३३.१६

यः। वीरः। अस्मान्- नः। आनयत्- प्रापयति। सः। मम वा। तव वा। अन्यस्य वा। शास्त्रे- शासने। नहि रण्यति- न रमते। इन्द्रोनुशासनीयो न भवतीति भावः ॥१६॥

इन्द्रश्चिद्धा तदब्रवीत्स्त्रिया अशास्यं मनः। उतो अह क्रतुं रघुम्॥ ८.०३३.१७

इन्द्रः। तत्। अब्रवीत्- अवदीत्। स्त्रियाः- नार्याः। मनः- चित्तम्। अशास्यम्- शासितुमशक्यम्। यथा सीताया मनो रावणेन शासितुमशक्यं भवति। उत- अपि च। क्रतुम्- तस्याः प्रज्ञाम्। रघुम्- लघ्वीं मृद्वीमनायासाम्। अह- आह। यथा सीतायाः प्रज्ञा रामेण गृहीता। यद्यपि तस्या हृदयं

Dr. Rangani

प्रेममयं मृदु भवति तस्याश्चित्तं दृढं वीर्ययुक्तमिति भावः। तथापि। एतदेवाबलाया बलम्। नारीचित्तवदिन्द्रस्य चित्तमपि लघु चाशास्यं चेति पूर्वमन्त्रेण योजनीयम् ॥१७॥

सप्ती चिद्धा मदच्युता मिथुना वहतो रथम्। एवेद्धूर्वृष्ण उत्तरा॥ ८.०३३.१८

मदच्युता- हर्षस्रावकौ। मिथुना- युगळौ। सप्ती- प्राणाश्वौ। रथम्। वहतः- प्रापयतः। एवेत्- एवमेव। वृष्णः- वर्षकस्येन्द्रस्य रथस्य। धूः। उत्तरा- अश्वयोरुत्तरा भवति ॥१८॥

अधः पश्यस्व मोपरि संतरां पादकौ हर। मा ते कशप्लकौ दृशन्स्त्री हि ब्रह्मा बभूविथ॥ ८.०३३.१९

अधःपश्यस्व- इतरपुरुष आगतश्चेत् अधोमुखी भव। उपरि मा पश्य - तं मा पश्येति भावः। पादकौ- पादौ। संतराम्- संश्लिष्टौ यथा भवति तथा। हर- आहर। ते- तव। कशप्लकौ। मा। दृशन्- इतरपुरुषाः पश्यन्तु। स्त्री। हि- खलु। ब्रह्मा- गर्भधारणाख्यकारणरूपेण स्थितत्त्वात् ब्रह्मधर्मिणी वा प्रकृतिधर्मिणी वा हिरण्यगर्भधर्मिणी वा ब्रह्मकोशभूतेन्द्रसमा वा श्रुतिसम्पन्ना वा। बभूविथ- अभवः ॥१९॥

Dr. Rangaji